

ԿԱՐՈԼՈՍ ՄԱՐՏԻՆՈՍ

Բնական գիտութիւնն կորոյս այս յետին ժամանակներս իւր անխոնջ նահատակներէն զոմանս, յորս կը գտնուի նաև Կարոլոս Մարտինոս ծնեալ 1806ին ի 6 փետրուարի, և վախճանեալ տարւոյս մարտ 7 ին, իւր բժշկութեան ընթացքն կատարեց ծննդեան տեղւոյն՝ Բարիզու Համալսարանին մէջ, ուր հանճարոյն և արտաքին ձրից պատճառաւ՝ քիչ ժամանակուան մէջ մեծ անուն ստացաւ։ 1839ին Մարտինոս դասատու ընտրուեցաւ նոյն վարժատան մէջ Բնական պատմութեան ճիւղին, և քիչ մը ետքը յաջորդ անուանեցաւ Աքիլէս Ռիշար ուսուցչին, Յետոյ գնաց Սորպոնեան վարժատունն յուսումն երկրագիտութեան. ուսկից ելլէն վերջը, ինքզինքը զանազան և երկայն ճանապարհորդութեանց նուիրեց։ 1851ին դառնալով ի ճանապարհորդութեանց Մոնփէլիէ քաղքին Տնկաբանութեան վարժարանին աթոռը պարապ գտնելով՝ ինքզինքը առաջարկեց, և ի ձեռն քուէից յետ հարցափորձութեան ընդունելի դատուեցաւ։ 1863ին հաջորդակից անգամ ընտրուեցաւ Ուսմանց ճեմարանին 44 քուէի, ք ընդգէմ վեցից, և 1870ին Բարիզու պաշարման ժամանակ, Բժշկութեան ճեմարանն զինքը Ազգային լսկեր անուամբ պատուեց։

Կարոլոս Մարտինոսի ուսմանց ասպարիզին շրջագիծը չատլայն է. աշխատած լինելով իւր երկայն կենաց շրջանին մէջ այլ և այլ տեսակ գիտութեանց վերայ, Յաջողեցաւ գրեթէ մեծ գովութեամբ հաւասարապէս օգերևութաբանութեան, երկրաբանութեան, երկրաբանութեան, բուսաբանութեան, հնագիտութեան, բաղադատական անգամազննութեան և բնախօսութեան մէջ, Հմուտ էր նաև օտար ազգաց լեզուաց մէջ, ունի քանի մը թարգմանութիւններ ի գերմանականէ, կատարեց ուսումնական ճանապարհորդութիւններ, զորս մատենագրական ոճով մը կը պատմէ։ Իրեն համար հաւասարապէս հաճելի էին թէ Հիւսիսային սառամանիք և բարձրագոյն դժուարամատոյց լեռանց ելքը, և թէ Սփրիկոյ անապատաց տապակէ ջրմուկի ծննդն և Արեւելից գեղածիծաղ մթնոլորտն։ Այց ելաւ ամենայն ուրեք, իրրև քննադատ նշանակելով զբարս իւրաքանչիւր ազգաց, և նկարագրելով ինչպէս որ պատշաճ էր՝ իրրև բնախօս, որոյ հաճոյ կ'անցնին միանգամայն թէ կենդանեաց և թէ բուսոց դասաւորութիւնք. իրրև յանդուգն բնագէտ՝ որ կ'ուզէ քննել զգաղտնիս մթնոլորտային երևութից և ջրոց հոսանաց։ Դարձառնելով վերստին իւր Տնկաբանական պարտիզին տեսլութեան ի Մոնփէլիէ, որոյ սիրոյն համար հրաժարեցաւ յամենայն պաշտամանց և ի պատուոց որ կ'ընծայէին նմա ի Բարիզու։

ձեռք զարկաւ ի գրութիւն իւր հռչակաւոր երկասիրութեան անուանեալ Du Spitzberg au Sahara, տպագրեալ առաջին անգամ յամին 1866:

Մարտինոս յետ կենալու երկայն ժամանակ ի լաքոնիա, դառնալով ի հայրենիս միաբանեցաւ Պրավէ և լըբիլէօր ուսումնասիրաց՝ հետ Սպիտակ լեռան վերայ ելլելու փորձ մը փորձելու համար, հանդերձ շատ մը բնաբանական գործիքներով ուսումնական նպատակաւ: Յանգուզն և աներկիւղ ոգով մը կը դիմադրաւէ ամենայն վտանգաց, ուր կը տեսնէ թէ կրնայ կերպով իւրիւր օգտամատոյց լինել գիտութեան զարգացման: Այս քաջութեամբ կարող եղաւ լուծել և ստուգել Սօսիւրի առաջարկութիւնը: Սպիտակ լեռան այն ահագին բարձրութենէն (4810 մէդր) Մարտինոս կրցաւ տեսնել զՄիջերկրական ծովը. իսկ օդոյն ճնշումն էր այն բարձրութեան մէջ Օմ. 42, 427: Նմանապէս քննեց նաև այն բարձրութեան մէջ ջրոյ եռացման աստիճանը:

Պ. Եդ. Շարտոն որ իրեն ժամանակակիցն էր և իւր մտերիմ բարեկամն, բարեկամակցին յընտանեկան գրուցատրութիւնս ունեցած քաղցրութիւնը յայտնելու համար հետեւեալ զիպուածն կը պատմէր: Իւր ընտանեկան կենցաղավարութիւնն, իւր հաճելիութիւնն ամենուն, իւր սիրոյն մէջ անդրդուելիութիւնն՝ մատչելի կ'ընէին զինքը խօսելու հետը անտարբերաբար որ և իցէ նիւթոց վերայ՝ թէ և իմաստասիրական լինի, որոյ ծայրը շատ անգամ ընկերութեանց մէջ անհամ կերպով կը վերջանայ: Օր մը կարգաւով իմ ստուլիս վերայ հատուածի մը վերնագիր «Անմահութիւն» բառը գրած, ըսաւ ինձ թէ «Ես ասիկայ ամենեւին իմ խոշորացուցովս չեմ զննած»: «Տեսնիր արդեօք մեր թարեկամութիւնը», հարցուցի իրեն: Ասոր վերայ իւր պատասխանն քաղցր ժպիտ մ'իղաւ:

Կարողա Մարտինոսի գրուածները խիստ շատ են. ի բաց-առեալ շատ մը ուսումնական գրուածներ, անխոնջ աշխատակից էր նաև Magasin pittoresque պարբերական հրատարակութեան, նմանապէս նաև ուրիշ զանազան ուսումնական հրատարակութեանց: Կարողա Մարտինոսի երկասիրութիւնքը և կրած աշխատանքը մեծ համբաւի արժանաւոր ըրին զինքը, և Գաղղիա իրմով կորանցուց իւր պարծանաց արժանի որդւոց մին, որ էր միանգամայն խուզարկու, քննիչ, հմուտ և իմաստասէր:

